

Cengiz AYDOĞDU
Merkez Valisi

Ağaç Doğrulmadan Gölgesi Nasıl Doğrulur Ki?

Vakıf kurumu, Ahî ve Fütüvvet teşkilatları, esnaf loncaları gibi tarihî şehir müesseseleri, fonksiyonları açısından iyi incelenirse, “mahallî idare” hususunda, bugün için elverişli ve farklı ipuçları, belki bulunabilir; ancak, katılımcılık ve kazanılmış haklar açısından değerlendirildiğinde, tarihten gelen bir mahallî idare geleneğimizin varlığı tartışmalıdır.

Bugünkü uygulamalara kaynaklık edecek tarzda idarî denemelerin Tanzimat’tan itibaren var olduğunu ve bunların, Batılılaşma cereyanlarının tabiatına uygun olarak “cebrî” değişmeler şeklinde hayata geçtiğini biliyoruz. Bu itibarla, biz, ne zaman mahallî idareleri konuşacak olsak, hemen işin içine aktüel taraflar girer ve konuşuyla hiç alâkası olmayan “niza”lar, mevzuu üzerinden halledilmeye veya iddia edilmeye girilir; konunun hakikatinden süratle uzaklaşılır.

Oysa söz konusu olan şey, idarî bir problem ise, “Ne yapmalıyız?”dan önce sorulması gereken soru, “Ne yapacağımızı nasıl bilebiliriz?” sorusudur bence. “Nasıl bilebiliriz?” sorusuna, “Hâlihazırda ne yapıyoruz?” sorusunun tekâddüm etmesi ise kaçınılmazdır.

Hâlihazıra baktığımızda, zihniyet ve dünya görüşü açısından Türk kamuoyu, artık hürriyet ve katılımcılık cereyanlarının farkına varmış ve çok da lezzet almış görünüyor. Bundan böyle, olayların akışını ve teknolojik yenilikleri, ne sadece merkezin kuvvetlendirilmesi açısından ne de sadece mahallî idarelerin özerkliği bakımından bir karine teşkil edecek şekilde savunabiliriz; çünkü teknoloji her iki temayülü de güçlendirecek tarzda gelişmektedir. Günümüzde merkezi idare güçlenmiş, teknolojik yönden muazzam kontrol imkânlarına erişmiş, mahallî idareler ise hiç de küçümsenemeyecek ölçüde serbest hareket kabiliyeti kazanmış ve hatta “merkez”i etkileme imkânına kavuşmuştur.

Bir yandan teknolojinin bilhassa iletişim teknolojisinin dünyayı “küresel bir köy” haline getirdiğini söyleyip, “ulusal kültür”lerin ve “ulus devlet”lerin “üniter” izolasyonundan bahsederken, öte yandan mahallî idarelerin “güç”lendirilmesinden söz etmek, herhalde postmodern bir paradoks olsa gerek. “Küresel düşün-yerel davran” falan gibi sözler, tarihten, sosyolojiden ve insandan azıcık haberdar olan bir kimsenin biraz zor telaffuz edebileceği sözlerdir. Zira küresellik

Mahallî idare reformu mevzubahis olduğunda mülki idare amirlerinin temsil ettiği ve devam ettirdiği tarihi miras, idarî yapının sürdürülebilir dengesinin kurucu unsuru olarak ihmal edilemez önemdedir.

ve yerellik gibi şeyler, biri birinden ayrı düşünölemeyecek kadar iç içe girmiş; ancak “süreç” olarak izah ve ifade edilebilen ve sabit bir tanıma hapsedilemeyen hayata dair, tıpkı hayat gibi hareket hâlini ifade eden kavramlardır. Bunlar, olmuş-bitmiş birbirinden bağımsız olgularmış gibi değerlendirilemezler. Küreselleşme diye bir olguyu gözlemleyebiliyorsak eğer; yerel’den bahsederken “Nasıl ve ne kadar yerel?” sorusunun cevabını gözden uzak tutamayız.

Sözelimi, ancak bir merkeziniz varsa “mahallî”niz vardır; merkezi olmayanın “mahallî”si de olmaz. Tarihen biliyoruz ki, mahallî idarelerin gelişmesi ve güçlenmesi, merkezî idarelerin kuvvet ve etkinlik kazanmasını takip etmiştir. Bilhassa Avrupa’da,

* Bu Makale Vali Cengiz AYDOĞDU’nun 09.05.2012 Tarihli Zaman Gazetesinde Yayınlanmış Makalesidir.

Belediyeler, bu çerçevede daha ziyade mahallî altyapı hizmet müessesesi olarak faaliyet gösteren şehir kurumlarıdır. Halbuki vilayet kurumu saha yönetimidir; belediye ve köyleri de hem kapsar hem de işlevselleştirir. Bu yönüyle il özel idareleri, en küçük birime kadar mahallî coğrafyaya hizmet sunan bir mahallî idare numunesi olarak kurulmuştur.

önce “ulusal birlikler” ve “merkezî devletler” kurulmuş, daha sonra, bu “merkez”den hayat ve kuvvet alan mahallî idareler ortaya çıkmıştır. Bu sürecin tersinden işlemesi, feodalitedir ve orta-çağda kalmıştır. Esasen güçlü mahallî birimler ve zayıf merkez, sosyolojik olarak mümkün değildir ki... Hem de bu çağda!

İdare Ne Kadar “Mahallî” Kalabilir?

Bizde mahallî idare denince akla sadece belediyelerin gelmesi, sıkça tekrarlanan bir idrak yanılmasıdır. Oysaki “meslekten” yönetici olan vali ve kaymakamlar, merkezden atansalar da, belediyelerle kıyas kabul etmeyecek çapta büyük ve çeşitli mahallî problemlere muhataptırlar. Kaldı ki bu iki kurumun yani belediye ve mülkiyenin mezcedilmesiyle oluşabilecek “sinergi”, en makûl idarî çıkış noktamız gibi görünüyor. Belediyelerde ortaya çıkan temsil ve katılım tecrübesi ile mülki idare müessesesinin idarî geleneğimizdeki tarihî yerinden kaynaklanan meşru imkânların inşa edeceği “idarî aygıt”, herhalde kolayca vazgeçilemeyecek kadar fonksiyonel olacaktır; idarî gelenek kolay oluşmuyor.

Mahallî idare reformu mevzubahis olduğunda mülki idare amirlerinin

temsil ettiği ve devam ettirdiği tarihi miras, idarî yapının sürdürülebilir dengesinin kurucu unsuru olarak ihmal edilemez önemdedir. Belediyeler, bu çerçevede daha ziyade mahallî altyapı hizmet müessesesi olarak faaliyet gösteren şehir kurumlarıdır. Halbuki vilayet kurumu saha yönetimidir; belediye ve köyleri de hem kapsar hem de işlevselleştirir. Bu yönüyle il özel idareleri, en küçük birime kadar mahallî coğrafyaya hizmet sunan bir mahallî idare numunesi olarak kurulmuştur.

Tam da burada, büyükşehir belediyeleri çerçevesinde hazırlanmakta olan yeni düzenlemelerden söz etmek istiyoruz. Basından öğrendiğimiz kadarıyla, sürdürülen hazırlık çerçevesinde; toplam il nüfusu 750 bini aşan 13 ilde büyükşehir belediyeleri kurulacak, bütün büyükşehir belediyelerinin sınırları il mülki sınırı olacak şekilde genişletilecek ve “bu çerçevede” pek çok yeni düzenlemeler yapılacak. Yani, bir başka ifadeyle, büyükşehir belediyeleri, ülke nüfusunun neredeyse yüzde sekseninin yaşadığı alanı yönetecek. Nereden bakarsanız bakın, belki şu anda hesap edemeyeceğimiz pek çok yeni düzenleme ihtiyacına kapı aralayacak, yeni reformlara davetiye çıkaracak bir “durum”la karşı karşıyayız.

Bir kere, söz konusu illerde valiliklerin ve il özel idarelerinin yetki ve sorumluluk çerçevelerinin sınırları yeniden çizilme zarureti ile yüz yüze gelecek. O kadarla kalmayacak, bu illerde merkezî idarenin hizmet alanları, karar ve icra süreçleri de mutlaka yeniden gözden geçirilecek. Büyükşehir belediye sistemi tercih edildiğine göre, mevcut büyükşehir yönetimlerinin yeni düzenlemelere örnek teşkil edecek kadar iyi işlediği(!) varsayılıyor demektir ki, bu kanaatin “sahihlik derecesi” de mutlaka sorgulanacak.

Temel endişe, demokrasinin yerleşmesi ve halka mâl olması olduğu için, büyükşehir belediyelerinin bu

kadar yetki ve kaynak ile “seçimle gelen krallıklar” olup olmayacağı sorusu da, hiç ihmal edilmemesi gereken bir husus olarak gündemimizde layık olduğu ciddiyette yer almalıdır. Vaktiyle Fransa buna benzer bir yola girmiş, yani belediyelere çok büyük ve geniş yetkiler vermiş ve çok geçmeden, on yılı bile tamamlayamadan, 1990’larda vazgeçerek yeniden mülki sistemi tahkim cihetine avdet etmişti. Hatta meşhur siyaset bilimcisi M. Duverger’in, “Yönetmeden Hükmeden Krallar” gibisinden bir yazısını hatırlıyorum.

Ayrıca, hizmet sunumunun teknik boyutuna, yani imar, iskân, altyapı hizmetleri, imkânların etkin ve yerinde kullanılması gibi hususların da mutlaka irdelenmesi icab edecektir. Bu son hususlarda mevcut büyükşehir belediyelerinin şu âna kadarki hizmet sicali ve geçmişlerinin incelenmesi, kâfi miktarda fikir verecektir sanıyorum.

Tabii bütün bunları bir yazı çerçevesine sığdırmak güç ancak, bizim taşra idaresindeki çift meclislilik (yani, belediye ve il özel idaresi) hâli, özellikle bu, söz konusu illerde iyiden iyiye sürdürülemez bir hâl olacaktır. Bu itibarla hazır “elimiz değmişken” özel idarelerin akıbetini de bu sırada tartışabiliriz.

Dikkat etmişseniz “merkezî-üniter yapı” hususuna hiç temas etmedim. Çünkü o konuda konuşulduğu anda, birdenbire, yapılan düzenlemelerin diğer teknik ve asıl mühim hususları dikkatlerden uzaklaşıyor. Bu yüzden, yapılacak düzenlemenin, “o konu”dan bağımsız olarak, doğru bilgiler ışığında, sağlam bir memleket ve hizmet perspektifinden, demokratik işleyişe yakışır tarzda özgürce değerlendirmesini yapabilmeliyiz. İleri sürülen ıslahat tekliflerini ancak bu “teknik değerlendirme ve yapılabilirlik, gerçekleştirilebilirlik sınavını” geçtikten sonra, “o açıdan” incelersek isabet kaydederiz. Böylece hem daha az zaman kaybederiz hem de “gönlümüz” de kırılmaz.